

УДК 808.5:070.422

Савчук Наталія, ст. 4 курсу факультету журналістики, науковий керівник – к.філол.н., доцент Мітчук О. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДИКТОРІВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ

***Анотація.** У статті досліджено роль телебачення у житті людини та передумови якісного мовлення дикторів телебачення, розглянуто, проаналізовано мовлення ведучих провідних державного та приватних телеканалів. Запропоновано варіанти поліпшення мовленнєвої ситуації в телефірі. Обґрунтовано, чому сьогодні телебачення виступає як найпотужніший інструмент пропаганди.*

***Ключові слова:** засоби масової інформації, телебачення, культура.*

***Аннотация.** В статье исследована роль телевидения в жизни человека и предпосылки качественного вещания дикторов телевидения, рассмотрены, проанализированы речи ведущих государственного и частных телеканалов. Предложены варианты улучшения речевой ситуации в телеэфире. Обосновано, почему сегодня телевидение выступают как мощный инструмент пропаганды.*

***Ключевые слова:** средства массовой информации, телевидение, культура.*

***Annotation.** The article explores the role of television in human life and background of TV announcers' high quality speech. It is examined and analyzed the speech of news presenters who work on the leading state and private TV channels. Also the paper presents variants of improving speech situation in the broadcast. It is justified why today TV acts as a powerful propaganda tool.*

***Keywords:** mass media, television, culture.*

Культура і техніка мовлення в тележурналістиці займає одне із основних місць, адже слово є одним із найважливіших інструментів професійної діяльності журналіста в цій галузі. Від того, наскільки він має багатий словниковий запас, наскільки у нього розвинута культура мови, наскільки він володіє технікою мовлення та ораторським мистецтвом, багато в чому залежить його професійна майстерність, імідж та успіх.

Сьогодні ця тема є доволі актуальною, адже зростає конкуренція, оскільки телеринок збільшується, вітчизняні телеканали хочуть вирізнитися, вийти на більш якісний рівень, ніж був кілька років тому. Разом з тим постійно вдосконалюється, змінюється техніка ефірного мовлення.

Питання культури мовлення розглядали у своїх роботах дослідники Т. Гриценко, О. Пономарів, В. Русанівський, О. Сербенська, С. Єрмоленко, які у навчальних посібниках орієнтують читача на вибір правильного слововживання, засвоєння граматичних, лексичних норм, порушують проблеми культури мови, яка є важливою в ефірному мовленні. Особливості ефірного мовлення досліджували також О. Білянська, О. Ваніна, Є. Вокальчук, Ю. Єлісєвєнко, Н. Нікітіна, Н. Романюк, О. Штурнак та ін. [1].

Перспективи розвитку телевізійної галузі проаналізовані зарубіжними дослідниками П. Бурдє, Д. Рашкофф, Р. Харріс, М. Маклюєн.

Метою нашої статті є дослідження тенденцій розвитку мовлення дикторів телебачення та основні порушення мовних норм на провідних державних та приватних телеканалах.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань, як: опрацювання літератури та відеоматеріалів, виявлення основних мовних порушень, розкриття проблеми якісної продукції в українському телеєфірі, надання практичних рекомендацій щодо поліпшення мовленнєвої ситуації в телеєфірі.

Для переважної кількості українців телебачення – це незмінне джерело інформації, до якого вони звертаються чи не щодня, і яке має величезний вплив на формування їхнього мовлення, смаків, світогляду. Прикрим є той факт, що у більшості телевізійних ораторів відсутні практичні навички культури і техніки мовлення, що негативно впливає на розвиток української літературної мови [2].

Сьогодні телебачення – найпотужніший інструмент пропаганди. Як засвідчують соціологічні дослідження, рівень довіри до ЗМІ високий та стабільний. Так, згідно з даними Інституту соціології НАН України, індекс довіри за п'ятибальною шкалою коливається в межах трьох. Вищим ступенем довіри серед громадських інститутів користується лише церква [3].

Говорячи про особливості журналістської роботи (і в тому числі – на телебаченні), необхідно мати на увазі досить загальновідоме положення, що характеризує суть журналістської професії в цілому. Журналістика – це синтез суспільно-політичної діяльності та творчості, що передбачає необхідний рівень професійної майстерності. Перше визначає вибір проблем і тем, розуміння соціальної значущості журналістського матеріалу і рівень відповідальності за можливі соціальні наслідки. Це як би суть, зміст професії. Друге впливає на форму її реалізації – вибір жанру і необхідних зображально-виражальних інструментів. Як і в будь-якому іншому явищі, зміст і форма діалектично нерозривні. Безмежно геніальна ідея може потерпіти крах, якщо її автор не володіє формальною стороною професії, і, навпаки, бездоганне володіння технікою професії навряд чи врятує проект, імпотентний в творчому плані.

Відмінність ведучого програми новин від диктора не така велика. Диктор зачитує в ефір з телесуфлера заздалегідь підготовлений і вивірений

текст, те ж саме робить і ведучий. Теоретично диктор не має права на імпровізацію, у ведучого таке право є. На практиці за дуже рідкісними, буквально поодинокими винятками, ведучі новинних програм на телеканалах пострадянських країн цим правом не користуються. І не тому, що не хочеться. Динаміка новинної програми така, що на усвідомлення того чи іншого факту, вироблення в свідомості чітко вивірених слів і їх проголошення просто фізично не вистачає часу. Інша справа, що ведучому потрібно, можливо, більше акторської гри перед камерою: глядач повинен відчувати, що людина на екрані розуміє те, що говорить в ефір. Користуючись визначенням К. С. Станіславського, який писав про «випромінювання», що йде від хорошого актора в зал, можна сказати, що саме таке «випромінювання» відрізняє ведучого від диктора.

Диктор повідомляє глядачам програму передач, зведення погоди. Мабуть, цим починається і на цьому ж закінчується дикторська функція на сучасному телебаченні. Диктор може зачитати в ефір якесь офіційне повідомлення. Все це може зробити і ведучий, тим більше що багато телеканалів вже відмовилися від дикторських форм повідомлення програми передач і зведень погоди. Можна припустити, що власне дикторська професія йде з телеекрану, залишаючи ряд своїх рис професії ведучого. Інша справа, що і ведучий не може претендувати на роль автора програми. Глядач розуміє, що ведучий не сам добував новини з різних точок планети, але глядач зуміє оцінити вмілу, впевнену і тактовну подачу цих новин. У ведучого чітка дикція і виразні інтонації: жодна кома з тексту ведучого не має права залишитися незрозумілою аудиторією [4].

Варто звернути увагу на мовлення телеведучих, які не лише інформують населення за допомогою засобів мови, а й неабияк впливають на мовні норми (вимову, мелодіку), словниковий запас глядачів. Такий вплив телеефіру часто результативніший, ніж шкільна наука. Досить прикريم є той факт, що тележурналісти неодноразово порушують елементарні правила вимови звуків, звукосполучень, граматичні та лексичні норми, неправильно наголошують слова, також їм часто бракує ораторської майстерності. Вони, мабуть, забувають, що від них залежить імідж та популярність не лише конкретної програми, а й телеканалу в цілому [5].

Проте ситуація не настільки безнадійна: у величезному потоці з десятків телеканалів все ж можна виділити кілька гідних уваги, і що найголовніше – з позитивним коефіцієнтом вдосконалення ефірного мовлення. До них належать: «1+1», «СТБ», «ІНТЕР», «ICTV», «5 КАНАЛ», «ТВі» та «УТ-1».

Наразі, детальніше проаналізуємо мовлення ведучих телеканалів «1+1» та «УТ-1», як найпопулярніших приватного та державного каналів відповідно, та інших популярних телеканалів.

На сьогодні Перший Національний – єдиний в Україні телевізійний канал, який забезпечує трансляцію на 97 % території держави. Його програми орієнтовані на всі соціальні верстви населення. Серед пріоритетних напрямів каналу – інформаційно-публіцистичне, науково-популярне, культурологічне, розважальне та спортивне мовлення [6].

«1+1» – другий за покриттям телеканал після Першого Національного (забезпечує трансляцію на 95 % території України). Загальнонаціональний україномовний телеканал «1+1» є одним із лідерів вітчизняного телевиробництва та одним із найулюбленіших телеканалів українських глядачів, який завдяки легкій та простій манері поведінки ведучих завоював чималу аудиторію.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність в усному мовленні ведучих помилок, серед яких найчастішими є такі: неправильне наголошування слів, неправомірна вимова звуків та інше. Значно рідше порушуються лексичні та граматичні норми. Розглянемо це на конкретних прикладах.

Значною проблемою для телеведучих є правильне наголошування слів. Це зумовлено тим, що мовці не знають правил наголошування загальноновживаних українських слів, і тим, що попри цілковиту сформованість акцентуаційна норма в українській мові є найменш усталена, оскільки на наголос впливають діалекти та інші мови. Телеведучі та репортери не є винятками, оскільки їхнє мовлення також рясніє неправильно наголошеними словами.

Це і неправильне наголошування іменників:

- вірші Франка (Євген Павленко, «УТ-1»);
- але гостей не зустріли (Наталія Мосейчук, «1+1»);
- та часу бракувало (Марічка Паделко, «1+1»);
- їх обдаровують віршами (Соломія Вітвіцька, «1+1»);
- прикметників: виїхав на зустрічну смугу (Світлана Павук, «1+1»);

дієслів:

- більше не повернеться (Юлія Бориско, «1+1»);
- ми беремо приклад (Лідія Таран, «1+1»);
- прислівників: вони поїхали разом (Микола Гудкович, «1+1»);

займенників:

- запросили для цього заходу сусідів (Любов Марченко, «УТ-1»);

числівників:

- прибуло сімдесят ветеранів (Лідія Таран, «1+1»);

сполучників:

- але з оголошень в Інтернеті відомо (Любов Марченко, «УТ-1»);
- але гостей не зустріли (Наталія Мосейчук, «1+1»).

Із граматичними нормами на вітчизняному мовленні теж не все ідеально, адже далеко не всі правильно вживають граматичні форми слів, усталено будують словосполучення, речення.

Найчастіше ведучі та кореспонденти помиляються під час утворення відмінків:

Родовий відмінок:

– вони повернулися з Білорусії (Марина Кухар, «УТ-1»), хоча граматично правильна форма – Білорусі;

– отримали документи з Ізраїля (Ольга Василевська, «1+1»), проте правильно – Ізраїлю;

Знахідний відмінок: масово вирубували зелені ліса (Лідія Таран, «1+1»);

Орудний відмінок: згідно опитування (замість згідно з опитуванням) (Лідія Таран, «1+1»);

Кличний відмінок:

– Маша, вітаю! (Наталя Мосейчук, «1+1»);

– Вітаю, студія (Олена Мацюцька, «1+1»); Настуня-заєчка (Лідія Таран, «1+1»);

Помітні помилки в узгодженні частин мови, роду, числа або відмінка: за результатами було підписано (Марія Васильєва, «1+1»), хоча більш нормативно було б – згідно з результатами.

Лексичні норми української мови також не є досконало нормованими і відзначаються значною рухливістю. Найчастіше це зумовлено впливом інших мов, зокрема російської.

Телезірка каналу «1+1», анонсуючи свою майбутню програму, каже «одного разу». Треба – «одного разу». На іншому каналі (ТРК «Ера») спортивний журналіст в репортажі з Олімпійських ігор вживає слово «відпір» замість «відсіч», «опір». Одразу після цього з уст, здавалося б, досвідченого тележурналіста «5 каналу» чуємо: «у Печерському суді» (правильний наголос – «у Печерському суді»). До речі, цей журналіст у своїх програмах часто вживає слово «випадок» з помилковим наголосом – «випáдок», а літературний наголос – «вИпадок». ТРК «Україна» у своїй вечірній інформаційній програмі видає: «архиви» (замість «архіви»), наступного дня у «Прогнозі погоди» – «ранкОм туман» (замість «вранці туман»). Ведучий «Інтера» демонструє свої «знання» у прямому ефірі: «сільгоспугоддя», «Киїф», «партнеріф», «перевиконуваф», «Нафтогас» (треба – «сільгоспугіддя», «зобов'язань», «Київ», «партнерів», «перевиконував», «Нафтогаз»), а ще має проблеми з вимовою звука [p], хоча існують різні способи коригування й ліквідації такої хиби. А щодо «фекання», яке в теле- та радіоефірі України набуло вже загрозливих масштабів, то ще раз наголосимо: це є грубим порушенням норм української літературної вимови, оскільки звук [в] вимовляється дзвінко, ніколи не оглушується і не замінюється звуком [ф]. А прислухаймося, скільки ще теле- і радіомовців уперто ігнорують це правило, вимовляючи такі слова, як авторів, блоків, любов, прийшов, помічників, зробив, Львів, вперше, автобус, втрюх тощо, згідно з нормами російської орфоєпії (афторів, блокіф, любоф, прийшоф, помічнікіф, зробиф, Львіф, фперше, афтобус) [7].

Також деякі телеведучі говорять нечітко та невиразно. Для прикладу, Іванна Найда, під час своєї роботи на «УТ-1», дуже швидко читала текст, не вимовляючи до кінця деякі слова і ковтаючи окремі звуки, внаслідок чого втрачається зміст інформації. Така ж проблема у мовленні Юлії Галушки («112 Україна», в минулому «УТ-1»), іноді ковтає склади і Лідія Таран з «1+1» (тре буде надати довідку). У ведучого «УТ-1» Олеся Терещенка спостерігається невисокий рівень володіння ораторським мистецтвом (відчутна меланхолійність, відсутня емоційність). Для телеведучого замало знання культури мовлення та дотримання норм. Для того аби виглядати у кадрі гармонійно потрібно ще й пропускати крізь себе інформацію, щоб вона відображалася на емоціях, міміці, жестикуляції. Адже довіра глядача є надзвичайно важливою, що неабияк впливає не лише на загальний рейтинг передачі, а й на рейтинг телеканалу вцілому [1].

Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що мовленнєва ситуація на телебаченні не критична, але залишає бажати кращого. Під час аналізу кожного відеосюжету було виявлено порушення мовленнєвих норм. Підкреслимо, що досліджувалися провідні телеканали країни, які ретельно слідкують за своїм ефірним мовленням. Мовленнєва ситуація на менш популярних каналах є більш катастрофічною.

Щодо системи підготовки мовців – вона однозначно потребує вдосконалення. Курси ж, орієнтовані на практичне оволодіння культурою мови (орфоспія, техніка усного мовлення, ораторське мистецтво) мають займати чільне місце під час підготовки телеведучих. Мовці повинні постійно працювати над собою: вдосконалювати артикуляційну базу, дикцію, задля чіткої та виразної вимови звуків, складів, слів, вироблення чіткої інтонації. Професійним обов'язком кожного журналіста є аналіз граматичних, орфографічних, лексичних, фонетичних, фразеологічних, стилістичних помилок та робота над їх викоріненням.

1. [Електронний ресурс] /Науковий блог. [сайт]. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/about/>
2. Єрмоленко С. Культура мови на щодень / С. Єрмоленко. – К. : Довір, 2000. – 157 с.
3. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні: сьогочасна ситуація // Дивослово. – 2004. – № 12. – 2–7 с.
4. Князев О. Основи тележурналістики і телерепортажу. Навчальний посібник. Бішкек, КРСУ – 2001. – 92 с.
5. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле – і радіожурналістів / О. Ваніна // Телевізійна й радіожурналістика : Зб. наук.-метод. праць. – Львів, 2002.
6. [Електронний ресурс] /Перший Національний. [сайт]. – Режим доступу : <http://1tv.com.ua/uk/video>
7. Козаков Г. Саботаж: актуальні проблеми культури ефірного мовлення // Телевізійна й радіожурналістика : Зб. наук. – метод. праць. – Львів, 2008.